

EWA HORODYSKA-GIZIŃSKA

HALINA Z HORODYSKICH RUTSKA
(1868–1932)
ZASŁUŻONA DLA KULTURY PŁOCKA

Abstrakt

Sto pięćdziesiąt lat temu urodziła się Halina Rutska, działaczka społeczna, Członek Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego, administratorka nieruchomości TNP, organizatorka Biblioteki im. Zielińskich TNP, twórczyni Muzeum Mazowsza Płockiego Towarzystwa Naukowego Płockiego oraz pierwsza kustosz tego Muzeum.

Słowa kluczowe: Halina Rutska, Stefan Rutski, Towarzystwo Naukowe Płockie, Muzeum Mazowsza Płockiego, Biblioteka im. Zielińskich TNP

Helena Zofia Ludwika¹, córka Józefa i Joanny Izabeli Horodyskich, urodziła się 30 lipca 1868 r. w majątku Kadyjówka² na Podolu (obecnie Ukraina), w rodzinie ziemiańskiej. Dzieciństwo spędziła w podolskim dworze w Jaśkowcach³, należącym do rodziny Bernatowiczów, spokrewnionej z jej matką. Około 1880 r. wraz z matką i bratem wyjechała do Warszawy, gdzie, po ukończeniu w 1885 r. żeńskiej pensji Joanny Krzywobłockiej⁴, uczestniczyła w tajnych kursach naukowo-literackich, tzw. Uniwersytetu Latającego. 23 grudnia 1887 r. poślubiła⁵ Stefana Rutskiego⁶ w miejscowości Połonne na Wołyniu

i w następnym roku przyjechała do Płocka, dołączając do męża. Stefan Rutski, nauczyciel Gimnazjum Gubernialnego, humanista, rozbudził u małżonki zainteresowania bibliofilskie oraz wprowadził ją w arkana bibliotekarstwa, a w późniejszych latach niezmiennie służył radą i wsparciem. Halina Rutska zaangażowała się w pomoc mężowi w prowadzeniu biblioteki gimnazjalnej. Od 1904 małżonkowie wspólnie podjęli się ambitnego zadania – przyjęcia daru rodziny Gustawa Zielińskiego⁷ dla mieszkańców Płocka w postaci jednego z najcenniejszych prywatnych zbiorów bibliofilskich w Polsce, tzw. Biblioteki Skępskiej. Zakres prac dotyczył uporządkowania i rozlokowania księgozbioru przywożonego sukcesywnie z Łączyzna do Płocka. Reaktywowane w 1907 r. Towarzystwo Naukowe Płockie przejęło zbiory na własność i umieściło w zakupionym budynku przy Rynku Kanonicznym 8 (obecnie Plac

¹ Archiwum Państwowe Chmielnicki, Ukraina (dalej APCh), fond 685, opis 1, dieło 1015, księga metrykalna Kościoła Parafialnego w Jarmolińcach, akt chrztu, nr 79 z 1868 r., Imię Helena funkcjonowało wymiennie z imieniem Halina. Datę urodzenia, 31 lipca 1868 r., w późniejszych dokumentach konsekwentnie zmieniano na 30 lipca 1868 r. Ojciec chrzestny Haliny, Ludwik Bernatowicz, oficer Powstania Listopadowego, był właścicielem majątku Jaśkowce na Podolu.

² Wieś w powiecie proskurowskim, w parafii Jarmolińce, należąca do rodziny Bernatowiczów, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, słowiańskich*, t. III, Warszawa 1881, s. 662.

³ Opis dworu w Jaśkowcach znajduje się m.in. w *Dziejach rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej* Romana Aftanazego, Wrocław 1996, t. IX, s. 125-126. Patrz także *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, Warszawa 1881, s. 486.

⁴ Joanna Krzywobłocka (1830–1896), właścicielka sześcioletniej pensji żeńskiej działającej w latach 1876–1886 przy ul. Mazowieckiej 4 w Warszawie. Wykładali tam m.in. historyk literatury Piotr Chmielowski, historyk Tadeusz Korzon, geograf Wacław Natkowski, historyk Władysław Smoleński oraz powieściopisarz i publicysta Adolf Dygasiński. Placówka ta została opisana przez Bolesława Prusa w *Emancypantkach 1800–1914*, Warszawa 1985, s. 371-372.

⁵ APCh, fond 101, opis 1, dieło 343, akt małżeństwa nr 69 z 1887 r. Małżeństwo zostało zawarte w Kościele Rzymskokatolickim w Pofonnem, w powiecie Nowogród Wołyński.

⁶ Stefan Maksymilian Rutski (2 IX 1855–22 II 1932),

absolwent Wydziału Historyczno-Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. W 1880 r. został nauczycielem w męskim Gimnazjum Gubernialnym w Płocku, gdzie wykładał łacinę i grekę, a w latach 1882–1886 także literaturę polską. Od 1899 r. pełnił dodatkowo obowiązki bibliotekarza szkolnego. Do śmierci wraz z żoną (od 1907 r. jako wiceprezes Towarzystwa Naukowego Płockiego i pierwszy dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP) opiekował się zbiorami bibliotecznymi TNP. Był też pierwszym dyrektorem utworzonego w 1919 r. Archiwum Państwowego w Płocku. Po przejściu na emeryturę w 1924 r. pełnił honorowo funkcję dyrektora Biblioteki im. Zielińskich, katalogował zgromadzone książki, opracowywał stare druki, dostarczał czytelnikom informacji bibliograficznych. Pochowany został na cmentarzu parafii św. Bartłomieja w Płocku. A. Maciesza, *Stefan i Halina Rutsy. Zasługi ich na polu organizacji nauki w Płocku*, Płock 1933.

⁷ A. M. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1994; też: *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Płock 1998, oraz I. Nyckowska, *Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego – jej geneza, zbiory i perspektywy rozwojowe*, „Notatki Płockie” 1981, nr 4, s. 47-51.

Młoda Halina Rutska.

Źródło: Zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

Narutowicza 8). Jak podaje Maria Kieffer-Kostaneczka, to właśnie staraniom Haliny Rutskiej Towarzystwo zawdzięcza swoją siedzibę⁸.

Przez 25 lat obowiązki bibliotekarskie, administracyjne i gospodarcze na rzecz Towarzystwa Naukowego Płockiego Rutska wypełniała społecznie, bez żadnego wynagrodzenia. Księgozbiór Biblioteki im. Zielińskich TNP rozrósł się w tym czasie z 15 tys. do blisko 50 tys. woluminów⁹, w znacznej mierze dzięki jej zapobiegliwości. Pozyskała między innymi cenne zbiory swego profesora Władysława Smoleńskiego¹⁰, liczące około 3 tys. tomów. Były pośród nich starodruki, liczne rękopisy i materiały źródłowe. Umieściła je w siedzibie TNP, gdzie odtworzyła

⁸ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie*, Płock 1957, s. 30.

⁹ Tamże, s. 41.

¹⁰ Władysław Smoleński (1851–1926), historyk i bibliofil. Uczeń gimnazjum gubernialnego w Płocku. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1878–1918, nauczał historii Polski na warszawskich pensjach żeńskich oraz na tzw. Uniwersytecie Latającym. Szerzej: J. Michalski, *Polski Słownik Biograficzny 1999–2000*, T. XXXIX. Zob. także A. M. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki... dz. cyt.*; też *Profesor Władysław Smoleński (1851–1926) – darczyńca Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1. Przekazanie do TNP kolekcji profesora Smoleńskiego i odtworzenie jego pracowni w Płocku zostało opisane w artykule E. Horodyskiej-Gizińskiej, *Władysław Smoleński i jego testament. W dziewięćdziesiątą rocznicę śmierci*, „Notatki Płockie” 2016, nr 3.

Halina i Stefan Rutsy w Biblioteki im. Zielińskich TNP.

Źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 39

warszawską pracownię uczonego, dziś nieistniejącą. Na ścianie wisiał portret olejny profesora Smoleńskiego, na jego biurku obok fajek i ołówków stała lampa, przy której zmarł w swoim mieszkaniu w Warszawie w nocy z 6 na 7 maja 1926 r.

W imieniu Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego Halina Rutska występowała o subsydia¹¹, reprezentowała Towarzystwo przed instytucjami lokalnymi i centralnymi, a także prowadziła księgowość i odpowiadała za bieżącą działalność TNP. Utrzymywała kontakty z uczonymi i artystami. Korespondowała m.in. z historykiem i archiwistą Włodzimierzem Budką, archeologiem i muzeologiem Romanem Jakimowiczem, historykiem Tadeuszem Korzonem, bibliotekarzem i bibliofilem Kazimierzem Piekarskim oraz artystką Wandą Szrajberówną. Na szczególną uwagę zasługują ponad 20-letnia prywatna korespondencja Rutskiej z Janem Kochanowskim¹², historykiem, profesorem Uniwersytetu Warszawskiego.

Obok pracy w Bibliotece im. Zielińskich TNP Halina Rutska zajęła się organizowaniem Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego. Dziełem jej życia stało się właśnie to Muzeum, które stworzyła od podstaw kosztem swojego zdrowia, czasu,

¹¹ E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy na rzecz Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce*, Warszawa 2015, s. 89 i 106; Akta TNP.

¹² Jan Karol Kochanowski (Korwin Kochanowski) (1869–1949), historyk, profesor i rektor Uniwersytetu Warszawskiego w r. akad. 1920/21, członek Polskiej Akademii Umiejętności, prezes Towarzystwa Naukowego Warszawskiego w latach 1918–1925, poseł na Sejm III kadencji w II RP z listy BBWR. Kilkrotnie przebywał w Płocku w celach badawczych. Zob. A. Gieysztor, *Kochanowski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1967, t. XIII, s. 190–192; H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830 – 1907–1928. Notatka historyczna*, Płock 1929, s. 7.

Halina Rutska według portretu Konrada Krzyżanowskiego
Źródło: Archiwum rodzinne Ewy Horodyskiej-Gizińskiej

niedosypiania i wysiłku, nierzadko fizycznego. Muzeum zostało oficjalnie otwarte dla publiczności w 1912 r. Na działalność wystawienniczą Towarzystwo Naukowe Płockie początkowo przeznaczyło w swojej siedzibie tylko dwa pokoje na parterze. W pierwszym pokoju zgromadzono „okazy geologiczne, paleontologiczne, mineralogiczne i petrograficzne mapy itp.". W sali drugiej umieszczono „okazy dotyczące człowieka, świata zwierzęcego i roślinnego na ziemi Płockiej"¹³. Wkrótce znalazły się tam także obrazy, meble i broń oraz inne przedmioty.

Muzeum rozrastało się systematycznie dzięki nieustannym zabiegom Rutskiej i ofiarności społeczeństwa. Jak twierdził wieloletni przyjaciel małżonków Rutskich, prałat Ignacy Lasocki¹⁴, „Rusia” potrafiła

¹³ *Przewodnik po Płocku*, Płock 1914, s. 16-22; por. wyd. III z 1922 r., s. 37-44. Por. I. Lasocki, *Zbiory Muzealne Towarzystwa Naukowego w Płocku*, Płock 1917. Wystawy i inne wydarzenia organizowane przez TNP spisał Kazimierz Czarnecki. Patrz: K. Czarnecki, *Płockie życie artystyczne w latach 1900–1939*, Płock 1990.

¹⁴ Ignacy Lasocki (1860–1933), prałat kapituły katedralnej płockiej, jeden z najwybitniejszych działaczy społecznych w historii Płocka. Organizator wielu stowarzyszeń, m.in. Towarzystwa Pomocy dla Uczącej się Młodzieży. W 1914 r. utworzył zakład „Stanisławówka”. Popierał rozwój kultury i sztuki. Wspierał Halinę Rutską w pracy na rzecz Towarzystwa Naukowego Płockiego. Przekazał liczne pamiątki rodzinne do Muzeum TNP. M. M. Grzybowski, *Wkład księdza Ignacego Lasockiego w powstanie i rozwój Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w początkach XX wieku*, „Studia Mazowieckie” Pułtusk 2012, nr 2; A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, Płock 2002, s. 335-336.

Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego na piętrze siedziby TNP przy Rynku Kanonicznym 8.

Źródło: Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

zdołać wszystko, na czym jej zależało, aby wzbogacić zbiory muzealne. Nikt nie odmawiał jej prośbom¹⁵. Podobnego zdania był Jan Michalski, warszawski bibliofil, który w czasie kilkakrotnych wizyt w Płocku poznał Halinę Rutską i był pełen podziwu dla pracy „kustoszki, a właściwie twórczyni zbiorów Towarzystwa Naukowego Płockiego, która przedziwnie wydobywała książki, rękopisy i inne pamiątki naszej przeszłości z przeróżnych lamusów i innych zakamarków"¹⁶.

Halina Rutska w listach do rodziny i przyjaciół opisywała, jak zmieniało się Muzeum. „Wedle tradycji i w tym roku rozszerzyliśmy Muzeum o 2 pokoje na II piętrze dla działu ludowego. Trzeba je było odświeżyć, co przy dzisiejszych rzemieślnikach – jaśnie wielmożnych towarzyszach niezbyt łatwe; potem rzeczy poprzenosić, wykombinować, bo i tak dość ciasno, dopasować, ustawić. Rok przyszedł, da Bóg doczekać, jeśli lokatorka¹⁷ ustąpi, znów przyniesie remont mieszkania na I piętrze nad biblioteką, która w ten sposób swój lokal podwoi"¹⁸. „Kluczem zagadki jest wielka ciasnota, więc co tylko przybędzie, wywołuje taką rumację, taką przeprowadzkę świętojańską, że wybrnąć z niej trudno. Zdaje się, że szpilki nie ma już gdzie wpiąć, przybawają całe szafy, paki [...]”¹⁹. W 1925 r.

¹⁵ I. Lasocki, *Kochana Rusia (Halina z Horodyskich Stefanowa Welamin Rutska)*, Płock 1932, s. 15. Patrz także: M. M. Grzybowski, *Wkład księdza Ignacego Lasockiego... dz. cyt.*

¹⁶ J. Michalski, *55 lat wśród książek*, Wrocław 1976, s. 11.

¹⁷ W budynku Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Rynku Kanonicznym mieszkało wielu lokatorów. Jednak w oparciu o zachowane księgi meldunkowe (Zbiory Specjalne TNP, sygn. 288) trudno ustalić, kogo Rutska miała na myśli.

¹⁸ List do Bronisławy i Hieronima Kondratowiczów ze stycznia 1920 r., już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy... dz. cyt.*, s. 87.

¹⁹ List do Bohdana Bernatowicza i jego żony Heleny z 28 XI 1923 r., już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Halina*

Izba sklepiona na parterze budynku przy Rynku Kanonicznym 8. Obraz olejny Michaliny Krzyżanowskiej z 1919 r.

Źródło: Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

relacjonowała profesorowi Janowi Kochanowskiemu: „Teraz trochę statystyki, to przecież choroba nagminna... Z owych 4 znanych Panu bibliotecznych pokoiów Towarzystwo Naukowe rozrosło się do 18^{tu} rozrzuconych na 3 piętrach o 90-kilku schodach, 9^{ciu} drzwiach i 12^{tu} zamkach zewnętrznych do otwierania i zamykania, gdyż korytarz na dole otwarty [...]”²⁰.

O tym, jak wyglądały aranżowane przez Ruską wnętrza, dowiadujemy się z kilku źródeł.

Przedwojenne sale muzealne szczegółowo opisał²¹ Bolesław Jędrzejewski, związany z Towarzystwem Naukowym Płockim od 1919 r., prezes Towarzystwa w latach 1945–1949, podkreślając, że „Halina Rutska – obok swojego męża, prof. Stefana Welamin-Rutskiego, klasyka, bibliofila i numizmatyka, wiceprezesa TNP, oraz doktora Aleksandra Macieszy, prezesa – była najbardziej czynna we wszystkich poczynaniach Towarzystwa od początku jego powstania w 1907 r. Była kierowniczką Biblioteki i kustoszem zbiorów muzealnych, bardzo skromnych w tamtym okresie. Obdarzona talentem organizacyjnym i zdolnościami pedagogicznymi, była predestynowana do kierowania obu placówkami, przede wszystkim Muzeum”²².

Rutska o swojej pracy... dz. cyt., s. 87.

²⁰ List do J. K. Kochanowskiego, pisany od lipca do grudnia 1924 r. i w marcu 1925 r., co świadczy niewątpliwie o zapracowaniu Haliny Rutskiej, już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy... dz. cyt.*, s. 88.

²¹ B. Jędrzejewski, *Moje wspomnienia i refleksje z pracy w Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1932–1939 i 1945–1949*, [w:] *Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku*, Warszawa 1986, nr 11. Patrz także B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 10–17.

²² B. Jędrzejewski, *Moje wspomnienia i refleksje... dz. cyt.*, s. 113.

Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego na piętrze budynku przy Rynku Kanonicznym 8. Akwarela Witolda Poray-Kuczewskiego z 1929 r.

Źródło: Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Zachowały się dwa obrazy olejne, namalowane przez Michalinę Krzyżanowską w 1919 r., przedstawiające jedną z pierwszych sal muzealnych, tzw. izbę sklepioną.

Cennym źródłem ikonograficznym dla prowadzonego przez Halinę Ruską Muzeum są także akwarele Witolda Poray-Kuczewskiego²³, który z fotograficzną dokładnością utrwalił ekspozycje historyczno-kulturalne z lat 1927–1932. Siedem z jego prac znajduje się do dziś w Muzeum Mazowieckim w Płocku.

Brak miejsca powodował, że pomieszczenia muzealne i biblioteczne wykorzystywane były także na potrzeby bieżącej działalności Towarzystwa. Taką funkcję pełniła m.in. Sala Posiedzeń Zarządu TNP na pierwszym piętrze budynku przy Rynku Kanonicznym 8. W liście do Bronisławy Kondratowiczowej Halina Rutska opisuje jej utworzenie: „Skończyłam odświeżanie 2 pokoiów, z których ustąpiła

²³ Witold Poray-Kuczewski (1876–1953), podpułkownik, działacz Klubu Artystycznego Płocczan, autor karykatur, akwarel, kukietek do Szopek Płockich, dekoracji teatralnych. K. Czarnecki, *Ikonomia Płocka w malarstwie, rysunku i grafice do roku 1939*, Płock 1989, s. 83–91.

Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego na piętrze budynku przy Rynku Kanonicznym 8. Akwarela Witolda Poray-Kuczewskiego z 1932 r.

Źródło: Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ekspozycja historyczno-kulturalna Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w siedzibie TNP. Na ścianie widoczny gobelin z domu dziadków Haliny Rutskiej.

Źródło: Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

lokatorka²⁴. Do jednego już przenosimy bibliotekę, w drugim pokoju urządzam zwolna Muzeum, a raczej salę posiedzeń, pragnę, o ile możliwości, w stylu empire i biedermaier; przydałoby się nasze antyki odświeżyć i pokryć, ale tak bardzo ciężkie czasy, że muszą poczekać do lepszych. Widok cudowny: balkon z widokiem na wieżę zegarową, weneckie okno i okno na ogrody i Wisłę [...]”²⁵. Sala Posiedzeń Zarządu TNP została wiernie odtworzona w Muzeum Mazowieckim w Płocku przy ul. Tumskiej 8 i to ona otwiera ekspozycję regionalną „X Wieków Płocka”.

Halina Rutska starała się uatrakcyjnić codzienne życie Płocczan – organizowała odczyty a także okolicznościowe akademie, szopki i jasełka. Szczególnie zaangażowała się w przygotowanie wystawy poświęconej Tadeuszowi Kościuszce w październiku 1917 r. Dwudniowe obchody setnej rocznicy śmierci bohatera narodowego miały w mieście duży rozmach. Obyła się akademie, wystawiono sztukę „Kościuszkę pod Racławicami”, odprawiono uroczyste nabożeństwa, a ulicę Warszawską przemianowano na Tadeusza Kościuszki. Miasto zostało odświętnie udekorowane. W Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego została otwarta ekspozycja „Czego w Płocku można dowiedzieć się o Kościuszcze?”. Zgromadzone pamiątki prezentowano w trzech salach na parterze siedziby TNP. Halina Rutska wraz z Wandą Szrajberówną, autorką dekoracji, udzielały informacji zwiedzającym. W liście do profesora Jana Kochanowskiego w styczniu 1918 r. Rutska pisała: „Niepoprawna i nienasycona długoletnim doświadczeniem popełniłam jednak wystawę Kościuszkowską. Znalazła się para równie

niepoczytalnych osób, które nam dopomogły w urzędzeniu i bez zaślepienia, złożyła się całość skromna, bezpretensjonalna, ale świeża i sympatyczna. Ci, którzy byli, wychodzili zadowoleni. Przeciętny obywatel niepodległej Polski mógł się nawet niejednego nauczyć, dzięki zasobom Biblioteki Zielńskich [...]”²⁶.

W czerwcu 1929 r. w Gimnazjum Męskim im. Władysława Jagiełły otwarto Pierwszą Okręgową Wystawę Regionalną, obejmującą pięć powiatów Mazowsza Płockiego i prezentującą dorobek niepodległego państwa w 10. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Halina Rutska przygotowała ekspozycję etnograficzną dla tej wystawy²⁷.

Nie wszystkie jej wysiłki kończyły się sukcesem. Kilkuletnia batalia o pozyskanie dla Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego wyjątkowej kolekcji dzieł sztuki, zgromadzonej w Petersburgu przez Stanisława Krosnowskiego²⁸ zakończyła się niepowodzeniem²⁹. Zbiory te znajdują się obecnie m.in. w Zamkach Królewskich w Warszawie i na Wawelu oraz w Muzeum Narodowym w Warszawie.

W ciągu kilku lat Muzeum stało się jedną z wiodących polskich placówek kulturalnych, odwiedzaną przez liczne wycieczki i wiele osób

²⁶ List do J. Kochanowskiego, już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy... dz. cyt.*, s. 102. Obchód Kościuszkowski był szeroko relacjonowany w prasie lokalnej. „Kurier Płocki” 1917, nr 234, 236, 248 i 260. T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego 1932*, s. 228-230.

²⁷ Szerzej: E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy... dz. cyt.*, s. 103-104.

²⁸ Stanisław Maciej Krosnowski (1865–1933) inżynier chemik, przedsiębiorca i kolekcjoner dzieł sztuki.

²⁹ Szerzej na temat jej starań: M. Sołtyśiak, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne*, Płock 1989, s. 38-40.

²⁴ Patrz przypis 17

²⁵ List z 20 V 1925 r., już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy... dz. cyt.*, s. 88.

indywidualnych z całego kraju. Prominentnymi gośćmi, oprowadzanymi po muzealnych salach przez Halinę Ruską byli m.in. nuncjusz apostolski Achilles Ratti, późniejszy papież Pius XI oraz prezydent II RP Ignacy Mościcki³⁰.

W związku z wizytą Prezydenta RP w Płocku, w 1928 r., placówce nadano nazwę „Muzeum Mazowsza Płockiego im. Profesora Ignacego Mościckiego, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej”.

Ponieważ eksponatów stale przybywało, Towarzystwo Naukowe Płockie zakupiło w 1930 r. dom „Pod Opatrznością” przy Rynku Kanonicznym 2 i tam został przeniesiony dział etnograficzno-przyrodniczy, którym zajmował się Kazimierz Gelinek³¹. Natomiast zbiory historyczno-kulturalne pozostały przy Rynku Kanonicznym 8, pod opieką Rutskiej.

Tworzenie Muzeum Halina Rutska uważała za swój patriotyczny obowiązek. Starła się każdy najdrobniejszy element narodowej kultury i historii zachować dla przyszłych pokoleń, mając świadomość, jak ogromną rolę spełnia prowadzona przez nią placówka. W 1925 roku tak pisała do Bohdana i Heleny Bernatowiczów: „Zamknąwszy Muzeum, mam jednak stałych, coniedzielnych bywalców: Wojsko Polskie! Parę lat napracowałam się nad tym, ale nareszcie doczekałam, iż urzędownie, po kościele, pluton około 30 żołnierzy z porucznikiem lub podobną szarżą przychodzi na 1 ½ godziny. Uczę ich, po co są muzea, jak należy szanować pracę minionych pokoleń, jak ochraniać zabytki, jakie mają znaczenie i jaka stąd korzyść, jak ludzie walczyli o największe dobro – wolność i jak za nią cierpieli. Przeszła już szkoła podoficerska, teraz idą szeregowcy; słuchają uważnie i rozumieją [...] należę do pokolenia, które w znacznej części dobrowolnie, zwłaszcza w Kongresówce, niczym się nie wywdzięczyło Bogu za oglądanie Cudu Zmartwychwstania, ani pomogło w Ojczyźnie tam zaprowadzić i kochać Ją nauczyć. Jest to więc mój tak prosty obowiązek, jak względem matki rodzonej. To są moje Okopy Świętej Trójcy [...]”³².

³⁰ M. M. Grzybowski, *Ignacy Mościcki, Prezydent Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Honorowi obywatele miasta Płocka 1921–1985*, Płock 1989, s. 28-30; G. Gołębiowski, *Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918–1939*, Płock 2008, s. 44 i 92. Patrz także: *Księga Pamiątkowa Towarzystwa Naukowego Płockiego*, prowadzona od 1912 r.

³¹ Kazimierz Gelinek (1882–1969) geograf, nauczyciel, archeolog-amator, od 1926 r. pracownik Towarzystwa Naukowego Płockiego, od 1930 r. kustosz Działu Przyrodniczo-Ludoznawczego w Muzeum Mazowsza Płockiego TNP. T. Kordala, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Kazimierz Gelinek – niezwyklej kustoszu Muzeum Mazowsza Płockiego*, „*Studia Mazowieckie*” 2012, nr 2.

³² List z 25 II – 27 II 1925 r., już publikowany, E. Horody-

Halina Rutska miała niespożyte siły i chęć działania. Płocczanie znali ją także z zaangażowania w pracę wielu innych organizacji społecznych, m.in. Towarzystwa Dobroczynności, Koła Miłośników Płocka i Zarządu Chrześcijańskiego Towarzystwa Ochrony Kobiet w Płocku. Kiedy wybuchła I wojna światowa, działała w Czerwonym Krzyżu. W 1916 r. weszła do Zarządu Związku Obrony Ojczyzny. W latach 1918–1920 pracowała społecznie w Płockim Komitecie Obrony Lwowa i Służbie Narodowej Kobiet Polskich. W przeddzień najazdu bolszewickiego w sierpniu 1920 r. razem z innymi kopata okopy i sypała szanice, zachęcała cywilów do organizowania obrony miasta. Na każdy możliwy sposób, także materialnie, wspierała żołnierzy. Zarówno w czasie I wojny światowej, jak i podczas ataku na Płock w 1920 r. stała na straży zbiorów Biblioteki im. Zielińskich i Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego, chroniąc je przed wywiezieniem i zniszczeniem³³.

Szczególnie dramatycznym doświadczeniem dla Haliny Ruskiej i jej zbiorów okazały się działania wojenne w roku 1920. Oto fragmenty jej listu do Hieronima i Bronisławy Kondratowiczów, opisujące ten okres: „Sypało się barykady, chodziło, mówiło, ale serce ścisnęła niewymowna trwoga – o Warszawę, o wszystko, co z martwych powstało i znów rozpadło się w gruzy – o to, nareszcie co się z takim trudem zgromadziło w Tow.[arzystwie] Nauk.[owym] i co jeden szrapnel mógł zniszczyć, co w jednej chwili wyjąca horda mogła w niwecz obrócić. [...] W naszym mieszkaniu³⁴ kula bolszewicka wpadła przez okno i w drugim pokoju, szarpnąwszy ramę starego obrazu Dzieciątka Jezus, utkwiała w murze – tyle, ile potrzeba, aby Tow.[arzystwo] Nauk.[owe] miało swoją historyczną pamiątkę – oby taką ostatnią. [...] Na parterze, gdzie wszyscy domowi mieszkańcy i ci, co już nie zdążyli do domów i szukali schronienia z ulicy, w naszym korytarzu – zesłi, w Muzeum – okna zabarykadowane czasopismami, aby chociaż trochę zabezpieczyć moje biedne, śliczne szafki, porcelanę, szkło stare, a także, aby bolszewicy nie zobaczyli światła z okien i nie wyróżnęli rannych, jak w szpitalu załogi. Bo mieliśmy

ska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy... dz. cyt.*, s. 96.

³³ M. M. Grzybowski, *Wojna polsko-rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu. Studium historyczno-pastoralne*, Płock 1990, s. 30, 32, 52; M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie*, Płock 1957, s. 33; A. M. Stogowska, *Te dzielne Płocczanki*, [w:] *Płocki Rocznik Historyczno-Archivalny*, t. I, Płock 1995, s. 65-77; tejsze: *Edukacja, emancypacja, charytatywność*, Płock 2016, s. 34-40.

³⁴ W opisywanym okresie Rutsy mieszkali w budynku przy Rynku Kanonicznym (obecnie plac Gabriela Narutowicza) nr 8, należącym do Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Kopanie okopów w sierpniu 1920 r. W pierwszym rzędzie, ósma od prawej, Halina Rutska.

Źródło: Zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

i rannych: pod Orłami Napoleońskimi, pod bustem Ks. Józefa, pod szafką z r. 63 leżeli i siedzieli ranni z r. 1920...³⁵ Żywa, nieprzerwana tradycja... krwią pisana nowa karta... na podłodze kałuża krwi, krwawe bandaże pod zegarem, który liczył napoleońskich bitew godziny – czy ja śnię? czy czytam jaką bohaterską epopeję? czy będzie bohaterska, aż do końca? czy honor ojczyzny oddamy tylko Bogu, czy wywieziemy gdzieś po kryjomu wraz z regaliai, jako przedmioty kosztowne, ale nikomu niepotrzebne. [...] Od tego czasu, kiedy burza przewaliła w inne strony, zabrałam się do roboty w Tow.[arzystwie]. Załatwiam odwieczne zaległości, przeniosłam i zmieniałam układ 16 szaf, urządziłam o tyle o ile empirowy pokój – a nadzwyczaj skromniutki drugi pokój jest z 63 r. i nie tylko co do pamiątek, ale i co do urządzenia, powiększyło się Muzeum wojenne, utworzyła się pokaźna bibl.[ioteka] rosyjska – rok nie poszedł na marne – co do ilości pracy, gdyż co do przybytków, te są i będą b.[ardzo] niewielkie, bo płockie zdewastowane, wszystkie stare gniazda zburzone, zniszczone, z połamanymi meblami, co do kawałka, podartymi bibliotekami, co do kartki [...]”³⁶.

Współcześni docenili zaangażowanie i ogrom pracy kustosz Haliny Rutskiej. Za wkład w tworzenie Muzeum została w 1925 r. odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta, a w 1931 r. Złotym Krzyżem Zasługi³⁷. Wrażeniami

³⁵ Por. R. 1920. Wyciąg z dziennika Janiny Śmieciuszewskiej w chwili najścia bolszewików na Płock: „Rozestaliśmy koc, położyli na nim rannego i w czworo przebiegli na drugą stronę ulicy, a potem odnieśli rannego do państwa Rutskich”. Zbiory Specjalne TNP, sygn. R 634, k. 17.

³⁶ List z 20 V 1925 r., już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Sierpień 1920 roku w Płocku w korespondencji Haliny Rutskiej*, „Notatki Płockie” 2011, nr 4, s. 27-28.

³⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół 2/8 Prezydium Rady Ministrów w Warszawie 1917-1939, część X. Patrz

Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego na piętrze budynku przy Rynku Kanonicznym 8. Akwarela Witolda Poray-Kuczewskiego z 1928 r.

Źródło: Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

z uroczystości nadania Krzyża Oficerskiego Rutska dzieliła się m.in. z Bohdanem i Heleną Bernatowiczami: „[...] odbyło się uroczyste udekorowanie mnie Krzyżem Oficerskim Polski Odrodzonej. Ludzie okazali mi dużo uznania, sympatii, serdeczności, wieszowali mi [...] Broniłam się, jak tylko mogłam od tego odznaczenia, ale za późno się dowiedziałam i dekret był już podpisany, więc musiałam się pogodzić z zaszczytem, który nie odpowiada ani memu charakterowi, ani linii ogólnej mojego życia [...]”³⁸.

Zajęta sprawami organizacyjnymi i codzienną pracą na rzecz Towarzystwa nie miała czasu na działalność naukową. Jedyńą pracę, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830 - 1907–1928: notatka historyczna*, opublikowała w „Księdze Pamiątkowej Płoczan” w 1929 r.

Roman Jakimowicz³⁹, twórca i dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, często goszczący w Płocku, pisał z podziwem o prowadzonej przez Ruską placówce: „By taką rzecz stworzyć w warunkach ciężkich, na prowincji [...], przeżyć w okres wielkiej wojny, okupacji niemieckiej i ataku bolszewickiego, ba nie tylko przeżyć, lecz rozwijać się w tym czasie – na to trzeba pracować tak, jak Pani Rutska z zapamiętaniem i entuzjazmem, często po 20 godzin na dobę,

także: E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy...* op. cit., s. 106.

³⁸ List z 18 X 1925, już publikowany, E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy...* dz. cyt., s. 106.

³⁹ Roman Jakimowicz (1889–1951), archeolog i muzeolog, dyrektor (1928–1939) Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, od 1946 profesor Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. K. Przewoźna-Armon, *Życie poświęcone ochronie zabytków archeologicznych i studiom nad wczesnym średniowieczem. Roman Jakimowicz (1889–1951)*, *Slavia Antiqua*, t. XXXIII, 1991–1992, s. 187-218.

Halina Rutska. Witraż w Siedzibie TNP. wyk. w 1979 r przez Elżbietę i Andrzeja Bednarskich z Rypina.

Stempel do stemplowania katorżników 1863 r. z opisem wykonanym przez Halinę Ruską. Zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Fot. Ewa Horodyska-Gizińska

a i w tych czterech pozostałych godzinach snu – snuć w marzeniach plan dalszego rozwoju, rozbudowy, zmian i ulepszeń⁴⁰.

Halina Rutska zmarła w Instytucie Radowym w Warszawie dnia 24 kwietnia 1932 r. Została pochowana boku męża na cmentarzu parafii św. Bartłomieja w Płocku.

Po jej śmierci do Towarzystwa Naukowego Płockiego napłynęły kondolencje z całej Polski, m.in. z Polskiej Akademii Umiejętności, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego, Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie, Centralnej Biblioteki Wojskowej, Muzeum Tatrzańskiego, Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyśle oraz od profesora Jana Kochanowskiego, Włodzimierza Budki i wicewojewody warszawskiego Stefana Łopatto.

O tym, kim Rutska była dla miasta i jego mieszkańców, najlepiej świadczą słowa jej współczesnych. Cytowany wcześniej Bolesław Jędrzejewski, tak ją zapamiętał: „Wiosną 1919 r. poznałem Halinę Ruską, członka Zarządu Płockiego Towarzystwa Naukowego, kierowniczkę wszystkich zbiorów, sekretarkę i skarbniczkę, przewodniczkę i bibliotekarkę. Była właściwie pierwszą osobą w niewielkiej grupie oddanych Towarzystwu przedstawicieli płockiej inteligencji zawodowej. Na niej ciążyły wszystkie

obowiązki połączone z prowadzeniem spraw Towarzystwa⁴¹.

Aleksander Maciesza powiedział w mowie pogrzebowej 26 IV 1932 r.: „Imię Jej będzie zapisane niezatartymi zgłoskami w dziejach kulturalnego rozwoju naszego miasta. [...] Unikająca wszelkiego rozgłosu za życia, pozostawiła po sobie pomnik w murach Tow. Naukowego w postaci zbiorów bibliotecznych i muzealnych, świadczących o dawnej i obecnej kulturze Mazowsza Płockiego, nadających naszemu miastu charakter większego ośrodka kulturalnego⁴².

Władysław Mąkowski, wiceprezes TNP w latach 1932–1939, podkreślał: „Muzeum Towarzystwa Naukowego, ozdoba Płocka, jest przeważnie dziełem śp. Haliny. Tam każdy kamyk, każdy okaz [...] przywodzi nam na pamięć jej zabiegi, dreptania, przemawiania się [...]. I sądzę, że w przyszłości zbiory owe jej imieniem zwać się będą⁴³.

Ksiądz Ignacy Lasocki, obserwator i uczestnik dzieła stworzenia tej placówki kulturalnej, deklarował po śmierci małżonków Ruskich: „Dla najduższego pielęgnowania w Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego tak nam drogiego „Ducha Ruskich” zachowujemy możliwie nienaruszalnie – rozstawienie tam i umieszczenie przedmiotów i mebli – pracowitą, a pełną znanstwa ręką pp. Ruskich dokonane,

⁴¹ B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie... dz. cyt.*, s.10.

⁴² „Dziennik Płocki” 1932, nr 99 z 28 IV, s. 2.

⁴³ Tamże, s. 3.

którym się znawcy zachwycali⁴⁴. Aleksander Maciesza utrwalił na zdjęciach wnętrza ekspozycji historyczno-kulturalnej Muzeum, które przetrwały w prawie niezmiennym stanie do 1949 r.⁴⁵

Zbiory Muzeum Mazowsza Płockiego TNP dnia 9 grudnia 1949 r. na mocy Decyzji Ministra Kultury i Sztuki, przejęło Muzeum Mazowieckie. Duch Haliny Rutskiej wciąż mieszka pośród tych zbiorów, tworzących ekspozycję regionalną „X Wieków Płocka”. Tam jest jej portret, tam są gromadzone przez nią eksponaty, rozmieszczone według jej pomysłu. W magazynie muzealnym znajdują się gobeliny z domu jej dziadków, które zdobiły niegdyś sale muzeum TNP. Zachowały się haftowane białe rękawki do sukni z okresu żałoby narodowej jej ciotki Idalii Bałasanowiczowej, a także подарowane Rutskiej obrazy, m.in. prace Eugenii Godlewskiej i Wacława Żaboklickiego.

Płock docenia zasługi małżeństwa Ruskich – twórczych i pracowitych działaczy Towarzystwa Naukowego Płockiego. Już w rok po ich śmierci zorganizowano dwudniową uroczystość wspomnieniową⁴⁶. Dnia 23 IV 1933 r. w Gimnazjum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego odbyła się akademia, na której Aleksander Maciesza, prezes

TNP i Marcelina Rościszewska, przełożona gimnazjum im. Reginy Żółkiewskiej, przypomnieli zasługi zmarłych. Nazajutrz w Katedrze odprawiono nabożeństwo za ich dusze, po czym odsłonięto marmurową tablicę pamiątkową według projektu Czesława Idźkiewicza. W uroczystości uczestniczył Stanisław Michalski, dyrektor Funduszu Kultury Narodowej.

W czterdziątą rocznicę ich śmierci (w 1972 r.), z inicjatywy ówczesnego Prezesa TNP Jakuba Chojnackiego, imieniem Haliny i Stefana Ruskich nazwano jedną z ulic Płocka⁴⁷.

W roku 2018 grobowiec małżonków Ruskich na cmentarzu parafii św. Bartłomieja w Płocku został odnowiony przez Stowarzyszenie „Starówka Płocka”.

W ramach „Nocy Muzeów”, w dniach 19 i 20 maja 2018 r., w odtworzonej Sali Posiedzeń Zarządu TNP w Muzeum Mazowieckim w Płocku pojawiła się postać Haliny Rutskiej, która oprowadzała zwiedzających po swoim domu, opowiadając o sobie i mężu oraz o pozyskanych dla TNP eksponatach. Dnia 4 października 2018 w Towarzystwie Naukowym Płockim otwarto wystawę poświęconą niezwyklej kustosz. Autorka niniejszego tekstu wystąpiła z prezentacją „Halina z Horodyskich Rutska (1868–1932), zasłużona dla kultury Płocka w 150. rocznicę urodzin”.

⁴⁷ Uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Płocku nr XXI/85/72 z 28 VI 1972 r.

⁴⁴ I. Lasocki, *Kochana Rusia... op. cit.*, s. 19. Patrz także M. M. Grzybowski, *Wkład księdza Ignacego Lasockiego... dz. cyt.*

⁴⁵ B. Jędrzejewski, *Moje wspomnienia i refleksje... dz. cyt.*

⁴⁶ „Dziennik Płocki” 1933, nr 96 z 25 IV, s. 3. „Tygodnik Ilustrowany” 1933, t. 25, s. 518.

Bibliografia

- K. Beylin, *Warszawy dni powszednie 1800–1914*, Warszawa 1985.
- K. Czarnecki, *Ikonaografia Płocka w malarstwie, rysunku i grafice do roku 1939. Katalog zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku*, Płock 1989.
- K. Czarnecki, *Płockie życie artystyczne w latach 1900–1939*, Płock 1990.
- G. Gołębiowski, *Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918–1939*, Płock 2008.
- M. M. Grzybowski, *Ignacy Mościcki, Prezydent Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Honorowi obywatele miasta Płocka 1921–1985*, Płock 1989.
- M. M. Grzybowski, *Wojna polsko-rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu. Studium historyczno-pastoralne*, Płock 1990.
- M. M. Grzybowski, *Wkład księdza Ignacego Lasockiego w powstanie i rozwój Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w początkach XX wieku*, „Studia Mazowieckie” Pułtusk 2012.
- E. Horodyska-Gizińska, *Sierpień 1920 roku w Płocku w korespondencji Haliny Rutskiej*, „Notatki Płockie 2011, nr 4.
- E. Horodyska-Gizińska, *Halina Rutska o swojej pracy na rzecz Muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce*, Warszawa 2015.
- E. Horodyska-Gizińska, *Władysław Smoleński i jego testament. W dziewięćdziesiątą rocznicę śmierci*, „Notatki Płockie” 2016, nr 3.
- R. Jakimowicz, *Pamięci Haliny Rutskiej*, „Służba Nauce” 1933, nr 2.
- B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3.
- B. Jędrzejewski, *Moje wspomnienia i refleksje z pracy w muzeum Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1932–1939 i 1945–1949*, [w:] *Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku*, Warszawa 1986, nr 11.
- M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie*, Płock 1957.
- T. Kordala, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Kazimierz Gelinek – niezwyklej kustosz Muzeum Mazowsza Płockiego*, „Studia Mazowieckie” 2012, nr 2.

- I. Lasocki, *Zbiory Muzealne Towarzystwa Naukowego w Płocku*, Płock 1917.
- I. Lasocki, *Kochana Rusia (Halina z Horodyskich Stefanowa Welamin Rutska)*, Płock 1932.
- A. Maciesza, *Stefan i Halina Rutsy. Zaslugi ich na polu organizacji nauki w Płocku*, Płock 1933.
- M. Macieszyna, A. Maciesza, *Przewodnik po Płocku*, Płock 1922.
- I. Nyckowska, *Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego – jej geneza, zbiory i perspektywy rozwojowe*, „Notatki Płockie 1981, nr 4.
- A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002.
- K. Przewoźna-Armon, *Życie poświęcone ochronie zabytków archeologicznych i studiom nad wczesnym średniowieczem. Roman Jakimowicz (1889–1951)*, *Slavia Antiqua*, t. XXXIII, 1991–1992.
- H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830 - 1907–1928, Notatka historyczna*, Płock 1929.
- M. Sołtyśiak, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne*, Płock 1989.
- A. M. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1994.
- A. M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Płock 1998.
- A. M. Stogowska, *Edukacja, emancypacja, charytatywność*, Płock 2016.
- „Dziennik Płocki” 1932, nr 99 z 28 IV, s. 2.
- „Dziennik Płocki” 1933, nr 96 z 25 IV.
- Listy Haliny Rutskiej, *Zbiory Specjalne TNP*, sygn. 883 i 884.
- „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1929, nr 5.
- Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1967, t. XIII.
- Przewodnik po Płocku wydany nakładem Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1914.
- R. 1920. *Wyciąg z dziennika Janiny Śmieciuszewskiej w chwili najścia bolszewików na Płock*, *Zbiory Specjalne TNP*, sygn. R 634.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, Warszawa. 1881
- „Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 39.
- „Tygodnik Ilustrowany” 1933 nr 26.
- Uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Płocku nr XXI/85/72 z 28 VI 1972 r.

HALINA RUTSKA NÉE HORODYSKA (1868–1932)
PERSON OF MERIT FOR PŁOCK CULTURE

Summary

The article recalls Halina Rutska on the occasion of her 150th birth anniversary. She lived in Płock from 1888 to her death in 1932 and worked for the Scientific Society of Płock for 25 years without any remuneration. Rutska devoted all her life to the preservation of the Polish cultural heritage. She was the Member of the Board of the Scientific Society of Płock, the guardian and the librarian of the Zieliński Library, the organizer and the first curator of the Museum at the Scientific Society of Płock (officially opened in 1912) and the administrator of the Society's assets. Halina Rutska was also involved in charitable activity.